

**ЦІНОВИЙ МОНІТОРИНГ АГРАРНОГО РИНКУ
В ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ**

Висвітлено питання розвитку служб цінового моніторингу в Житомирській області та їх вплив на аграрний ринок. Досліджено сучасний стан, основні проблеми та перспективи розвитку служб цінового моніторингу як важливого елемента інформаційно-консультативної інфраструктури аграрного ринку. Встановлено причини, які впливають на формування ефективної системи цінового моніторингу в Житомирській області.

Постановка проблеми

Наявність служб цінового моніторингу в Україні є невід'ємною умовою існування досконалого ринку сільськогосподарської продукції. Функціонування системи оперативного збору, обробки, зберігання та розповсюдження інформації про рівень внутрішніх цін серед суб'єктів ринку є важливою передумовою реформування аграрного сектора на ринкових засадах і розвитку агробізнесу. Необхідність забезпечення прозорості аграрного ринку для продавців та покупців з метою оперативного доступу до цінової інформації стала причиною появи в Україні перших служб цінового моніторингу. За відсутності національної системи інформування про цінові тенденції щодо сільськогосподарської продукції продавці та покупці у достатній мірі володіють знаннями відносно поточних і очікуваних цін, а також розміщення товарів та послуг. Тому сільськогосподарські виробники продукції змушені реалізувати свою продукцію в умовах обмеженого доступу до інформації [3].

На особливу увагу заслуговує досвід функціонування служб цінового моніторингу в Житомирській області як частини загального інформаційно-консультативного забезпечення аграрного сектора у контексті реформування сільськогосподарського виробництва України. Діяльність служб цінового моніторингу в Житомирській області повинна відігравати визначальну роль у процесі формування ефективного та прозорого аграрного комплексу, перш за все, за рахунок надання оперативної інформації про рівень внутрішніх цін (цін реалізації продукції сільськогосподарськими товаровиробниками, закупівельних, оптово-відпускних, роздрібних) на районному, обласному і державному рівнях. Тому, на сучасному етапі потребує дослідження проблема становлення, формування та ефективного функціонування служб цінового моніторингу в Житомирській області.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Над проблемами створення та функціонування служб цінового моніторингу працювали відомі вітчизняні науковці, зокрема: О. В. Алейнікова [1],

© В.О. Кузоваткін

* Науковий керівник – д.е.н., професор В. В. Зіновчук

В. В. Зіновчук, І. Кобута [3], М. Ф. Кропивко [4], П. Т. Саблук [9] та ін. У їх наукових працях розглядаються різні аспекти розвитку і діяльності служб. Слід зазначити, що всі вони наголошують на важливості цієї діяльності, особливо коли сільське господарство перебуває у занепаді, а прозорість аграрного ринку знаходиться під загрозою. Разом з тим, незважаючи на безумовну значущість проведених досліджень, залишаються недостатньо дослідженими концептуальні підходи до трактування та оцінки діяльності служб цінового моніторингу. Це дає підстави стверджувати, що дослідження даної проблеми є актуальним.

Метою дослідження є вивчення особливостей формування, функціонування служб цінового моніторингу в Житомирській області й визначення подальших шляхів їх розвитку як невід'ємного елемента інформаційно-консультативної інфраструктури аграрного ринку.

Об'єкти та методика досліджень

Об'єктом дослідження є процес розвитку служб цінового моніторингу в Житомирській області. Теоретичною і методологічною основою дослідження визначено діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення процесів, що відбуваються у сфері функціонування аграрного сектора економіки України, законодавчо-нормативні акти з питань регулювання діяльності служб цінового моніторингу в Україні, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, особисті спостереження автора. У процесі дослідження використовувалися загальні та спеціальні наукові методи, які ґрунтуються на об'єктивних законах економіки: метод теоретичного узагальнення та аналізу і синтезу – для вивчення теоретичних аспектів становлення і функціонування служб цінового моніторингу в Житомирській області; різноманітні прийоми економіко-статистичного методу (статистичне спостереження, порівняння) – при опрацюванні масиву статистичних даних; абстрактно-логічний – для узагальнення результатів досліджень, формулювання висновків і пропозицій.

Результати досліджень

Однією з основних складових інформаційно-консультативної інфраструктури аграрного ринку є наявність системи цінового моніторингу. Створення системи оперативного збору, обробки, зберігання та розповсюдження інформації про рівень внутрішніх цін серед суб'єктів ринку є необхідною умовою для реформування аграрного сектора на ринкових засадах і розвитку агробізнесу. Невід'ємна умова досконалого ринку сільськогосподарської продукції – прозорість, або оглядовість ринку для продавців і покупців. За відсутності національної системи інформування про цінові тенденції щодо сільськогосподарської продукції та продовольства ринки сільськогосподарської продукції в Україні є недосконалими, оскільки продавці та покупці у недостатній мірі володіють знаннями й прогнозними передбаченнями відносно поточних і очікуваних цін, а також розміщення товарів та послуг. Тому, сільськогосподарські товаровиробники продукції змушені реалізувати свою продукцію в умовах обмеженого доступу до інформації [3].

З метою активізації роботи щодо створення та розвитку в агропромисловому комплексі України цілісної системи збору, обробки, зберігання та поширення цінової інформації Міністерство аграрної політики та продовольства України наказом № 72 від 3 травня 2000 р. зобов'язало Мінагропром Автономної Республіки Крим, органи управління агропромисловим комплексом обласних державних адміністрацій розробити та затвердити у двомісячний термін програми створення та функціонування служб цінового моніторингу на обласному і районному рівнях та здійснити організаційні заходи, спрямовані на залучення для цих цілей необхідних інвестицій. Наказом також затверджені Основні засади створення та розвитку системи цінового моніторингу в агропромисловому комплексі України. У відповідності з основними засадами система цінового моніторингу, що створюється, дозволить отримувати цінову інформацію на ринку сільськогосподарської продукції і продовольства широкого колу споживачів. Впровадження системи цінового моніторингу в Україні сприятиме кращому обґрунтуванню цінових пропозицій і визначенню напрямків прибуткової торгівлі сільськогосподарською продукцією і продовольством; вирівнюванню попиту і пропозиції на товари; стимулюванню просування сільськогосподарської продукції і продовольства до споживача; більш повній реалізації потенціалу зовнішньої торгівлі країни. Основними принципами функціонування системи цінового моніторингу в Україні є:

- достовірність та адекватність цінової інформації, що збирається;
- доступність інформації про ціни для всіх суб'єктів ринку;
- оперативність розповсюдження інформації через засоби телекомунікації та пресу.

Організаційна структура системи цінового моніторингу в Україні є трирівневою і включає до свого складу центральну службу цінового моніторингу в апараті Міністерства аграрної політики та продовольства (м. Київ), служб цінового моніторингу Мінагропрому Автономної Республіки Крим та органів управління агропромисловим комплексом облдержадміністрацій і груп спеціалістів-репортерів на базі районних управлінь агропромислового комплексу. Першим рівнем здійснення цінового моніторингу є районний, який представлений спеціалістами із збору та обробки цінової інформації. Спеціалісти з цінового моніторингу здійснюють оперативний збір цінової інформації на основні види сільськогосподарської продукції і продовольчі товари згідно із затвердженим переліком та встановленим графіком. Зібрана цінова інформація опрацьовується і заноситься у відповідні звіти уніфікованого зразка. Після опрацювання і занесення інформації спеціалісти районного рівня формують узагальнений звіт, який передається на обласний рівень для подальшого узагальнення. Крім того, готуються матеріали для районних газет і інших засобів масової інформації. Вся зібрана у процесі моніторингу інформація накопичується протягом визначеного терміну і може бути використана для аналізу тенденцій на аграрному ринку [9].

На обласному рівні ціновий моніторинг в Україні здійснюється у двох напрямках. У першому напрямі здійснюється збір і обробка цінової інформації по

обласному центру, а у другому – збір і обробка її від служб цінового моніторингу районного рівня. Отримана і оброблена інформація є базою для формування узагальнених звітів для подальшої її передачі до центральної служби цінового моніторингу Міністерства аграрної політики та продовольства і районним службам цінового моніторингу. Наряду з підрозділами Міністерства аграрної політики та продовольства ціновий моніторинг аграрного ринку в Україні у межах своїх повноважень здійснюють: Державна інспекція України з контролю за цінами, Державний комітет статистики України, Антимонопольний комітет, біржі, інформаційні агентства і фірми різних форм власності (рис. 1).

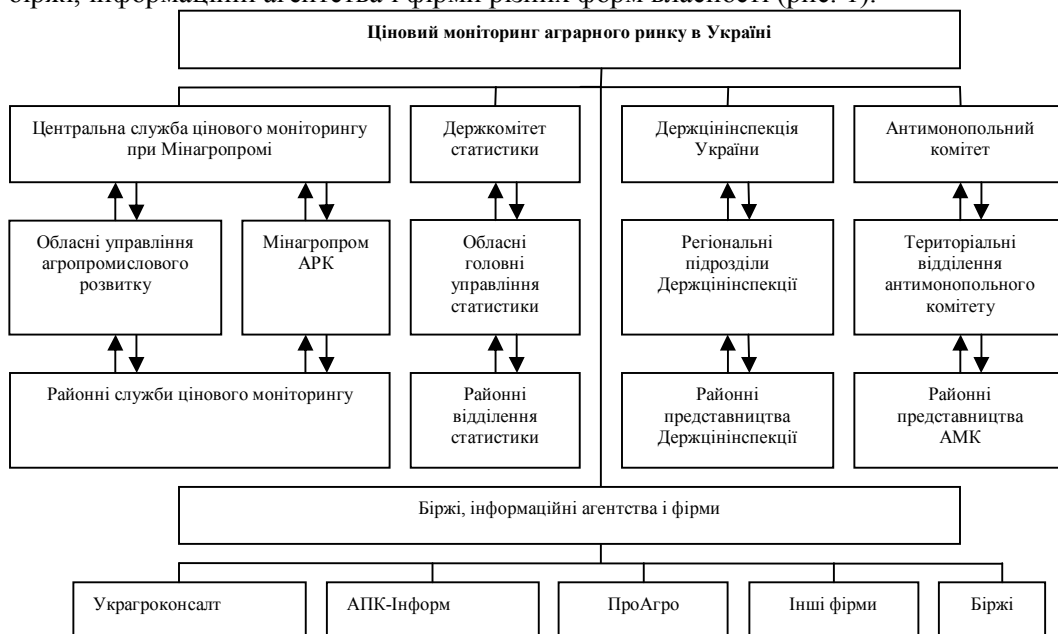

Рис. 1. Ціновий моніторинг аграрного ринку в Україні

Джерело: власні дослідження.

Вищим рівнем цінового моніторингу в Україні є центральний. Він представлений відділом цінового моніторингу Міністерства аграрної політики та продовольства. Головним завданням центрального рівня моніторингу виступає дотримання єдиної методології, програмного забезпечення для збору, обробки, нагромадження і передачі користувачам інформації. Водночас, центральна служба цінового моніторингу здійснює збір, обробку цінової інформації з обласного рівня і Автономної Республіки Крим, формування баз даних цінової інформації для передачі сільськогосподарським товаровиробникам за різними каналами (ЗМІ, Інтернет й ін.) [9].

На сучасному етапі розвитку інформаційно-консультативної інфраструктури основними законодавчими документами, на основі яких здійснюється ціновий моніторинг аграрного ринку України, є постанова Кабінету Міністрів України №

1548 від 25.12.96 р. “Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)” і постанова Кабінету Міністрів України № 1222 від 17.10.07 р. “Про затвердження порядку декларування зміни оптововідпускних цін на продовольчі товари”. Державна інспекція України з контролю за цінами здійснює моніторинг цін і тарифів на товари й послуги споживчого ринку, узагальнює результати, готує пропозиції щодо вживання заходів із стабілізації цінової ситуації. Органи Держцінінспекції здійснюють щоденний моніторинг рівня роздрібних цін і цін на міських ринках на основні продукти харчування та відстежують торговельні надбавки у торговельних мережах. Водночас, Держцінінспекція у межах своїх повноважень здійснює перевірки дотримання формування, встановлення та застосування цін і тарифів й їх економічне обґрунтування. Державна інспекція з контролю за цінами здійснює свою діяльність на підставі Закону України “Про ціни і ціноутворення” від 03.12.90 р., № 507-ХП та Положення про Державну інспекцію з контролю за цінами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13.12.2000 р., № 1819. Статтею 13 Закону “Про ціни та ціноутворення” передбачено, що державний контроль за цінами здійснюється при встановленні і застосуванні державних фіксованих і регульованих цін й тарифів. При цьому, у сфері дії вільних цін контролюється правомірність їх застосування та додержання вимог антимонопольного законодавства.

Однією із складових цінового моніторингу в Україні є Державний комітет статистики. До його завдань входять збір і публікація щомісячної інформації про індекси споживчих цін на продовольчі товари, середні ціни на продовольчі товари у торговельній мережі, середні заготівельні ціни на продукцію сільського господарства і їх індекси до попереднього місяця. Опрацьована статистична інформація не є оперативною і подається на державному рівні й має ряд узагальнень. Інформація державного комітету статистики може бути корисною для сільськогосподарського товаровиробника лише для вивчення довготривалої тенденції на ринку.

Антимонопольний комітет України у межах своїх повноважень також здійснює ціновий моніторинг аграрного ринку. До об'єктів цінового моніторингу відносяться основні продовольчі товари такі, як: борошно вищого гатунку, хліб і хлібобулочні вироби, макаронні вироби, крупи, рис, цукор, яловичина, свинина, м'ясо птиці, ковбасні вироби, молоко, сир, сметана, масло вершкове, олія. Антимонопольний комітет проводить ціновий моніторинг з метою виявлення і недопущення на ринку недобросовісної конкуренції, необґрунтованого завищення цін, перевірки дотримання дисципліни цін. Доступ до цінової інформації антимонопольного комітету є обмеженим, і тому сільськогосподарський товаровиробник не має можливості її оперативного використання.

В Україні, наряду з державними структурами, ціновий моніторинг здійснюють різноманітні інформаційні агентства, фірми, біржі. Організація діяльності щодо цінового моніторингу такими структурами обумовлена необхідністю заповнення інформаційного вакууму. Інформаційні агентства представлені такими компаніями, як Укראгроконсалт, ПроАгро, АПК-Інформ й інші, які пропонують оперативну цінову

інформацію через підписку на журнали, пошту. Інформація, яка надається цими організаціями, не є достатньо систематизованою і не відображає реальної картини на аграрному ринку. Крім того, інформація, яка надається такими компаніями, є платною, а сільськогосподарський товаровиробник не завжди має можливість її оплатити. [3].

На сучасному етапі розвитку аграрного ринку в Україні збір цінової інформації здійснюється за чотирма основними групами сільськогосподарської продукції. Це молоко і молочні продукти; худоба та птиця, м'ясо і м'ясопродукти, яйця, риба; картопля, овочі й фрукти, баштанні, виноград та плодоконсерви; зерно, олійні культури, продукти їх переробки та цукор. Інформація щодо проведеного моніторингу подається у вигляді цін реалізації продукції, яка надходить від сільськогосподарських підприємств і домогосподарств, оптово-відпускних та роздрібних цін, цін продовольчих ринків у населених пунктах.

У Житомирській області ціновий моніторинг аграрного ринку здійснюють Головне управління агропромислового розвитку Житомирської облдержадміністрації (відділ харчової промисловості і функціонування аграрного ринку), Державна інспекція з контролю за цінами, відділ моніторингу цін головного управління економіки, Територіальне відділення антимоніопольного комітету, Головне управління статистики (управління статистики сільського господарства), райдержадміністрації, виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад, Житомирська облспоживспілка, біржі, інформаційні агентства та фірми. Ці організації здійснюють ціновий моніторинг у межах своїх повноважень, але основним документом, на основі якого він здійснюється, є розпорядження голови обласної державної адміністрації «Про заходи щодо стабілізації ринку основних продовольчих товарів та забезпечення продовольчої безпеки області» від 05.11.07 р., № 379. У цьому розпорядженні зазначений перелік основних видів продукції, на які здійснюється обов'язковий ціновий моніторинг з метою забезпечення ефективної цінової політики на регіональному продовольчому ринку. Водночас, це розпорядження обмежує граничний рівень торговельних надбавок на основні продовольчі товари, такі, як: борошно вищого гатунку, хліб із борошна пшеничного, житнього та їх суміші, хлібобулочні вироби з борошна пшеничного (крім здобних), макаронні вироби, крупи (гречана, манна, ячна, пшоно), рис, цукор, яловичину, свинину, м'ясо птиці, ковбасні вироби варені вищого гатунку, ковбасні вироби варені I та II гатунів, молоко, сир, сметану, масло вершкове, олію.

Важливе місце у системі цінового моніторингу займає Головне управління статистики у Житомирській області, зокрема, управління статистики сільського господарства. Воно здійснює оперативний (щомісячний, посезонний) моніторинг цін, за якими реалізується власна сільськогосподарська продукція товаровиробників. Моніторинг здійснюється з наростаючим підсумком по великих підприємствах, які мають більше 100 га сільськогосподарських угідь. Для цього в управлінні статистики сільського господарства є форма № 21-заг «Реалізація сільськогосподарської продукції», затверджена наказом

Держкомстату від 21.06.2010 р., № 234. Відповідно до цієї форми, спостереження ведеться за такими напрямками реалізації сільськогосподарської продукції, як:

- переробним підприємствам;
- населенню в рахунок оплати праці;
- пайовикам в рахунок орендної плати за землю та майнових паїв (часток);
- на ринку, через власні магазини, ларки, палатки;
- за іншими напрямками.

Доступ до інформації управління статистики сільського господарства мають усі суб'єкти господарської діяльності і здійснюється на платній основі. Оперативна інформація накопичується службами моніторингу та на її основі приймаються відповідні рішення. Крім видів продукції, на які здійснюється обов'язковий ціновий моніторинг, кожна служба здійснює оперативне дослідження рівнів цін на соціально значимі види продукції у межах своєї компетенції.

Система цінового моніторингу у Житомирській області є сформованою, але вбачається відсутньою повноцінна взаємодія між службами, що є певною перешкодою для товаровиробника при отриманні оперативної інформації. Ціновий моніторинг набуває особливого значення у зв'язку із необхідністю прогнозування платоспроможності попиту, оцінки його динаміки, визначення його просторових і часових характеристик. Загальна структура цінового моніторингу аграрного ринку представлена сукупністю державних підприємств, які діють у межах своєї компетенції та керуються загальними документами Житомирської обласної державної адміністрації (рис. 2).

Відповідно до розпорядження Житомирської облдержадміністрації “Про заходи щодо стабілізації ринку основних продовольчих товарів та забезпечення продовольчої безпеки області” від 05.11.07 р., № 379, ціновий моніторинг здійснюють райдержадміністрації, виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад, Житомирська облспоживспілка. Зокрема, перед Державною інспекцією з контролю за цінами в Житомирській області, головним управлінням економіки облдержадміністрації, райдержадміністраціями, виконавчими комітетами сільських, селищних, міських рад стоїть завдання налагодити постійний моніторинг рівня цін на основні види продуктів харчування, а також проводити аналіз їх обґрунтованості, величини торговельних надбавок, оптові відпускних цін, рівня рентабельності та вживати заходів для недопущення їх безпідставного підвищення. Також, відповідно до пункту 8 цього розпорядження, перед Головним управлінням агропромислового розвитку облдержадміністрації, державною інспекцією з контролю за цінами стоїть завдання забезпечити проведення моніторингових досліджень рівня оптові відпускних цін на хліб та хлібобулочні вироби в розрізі окремих хлібопекарських підприємств, систематично проводити моніторинг обсягів надходження сировини на молоко- та м'ясопереробні підприємства області, рівня закупівельних та оптові відпускних цін на основні види продукції у розрізі окремих підприємств.

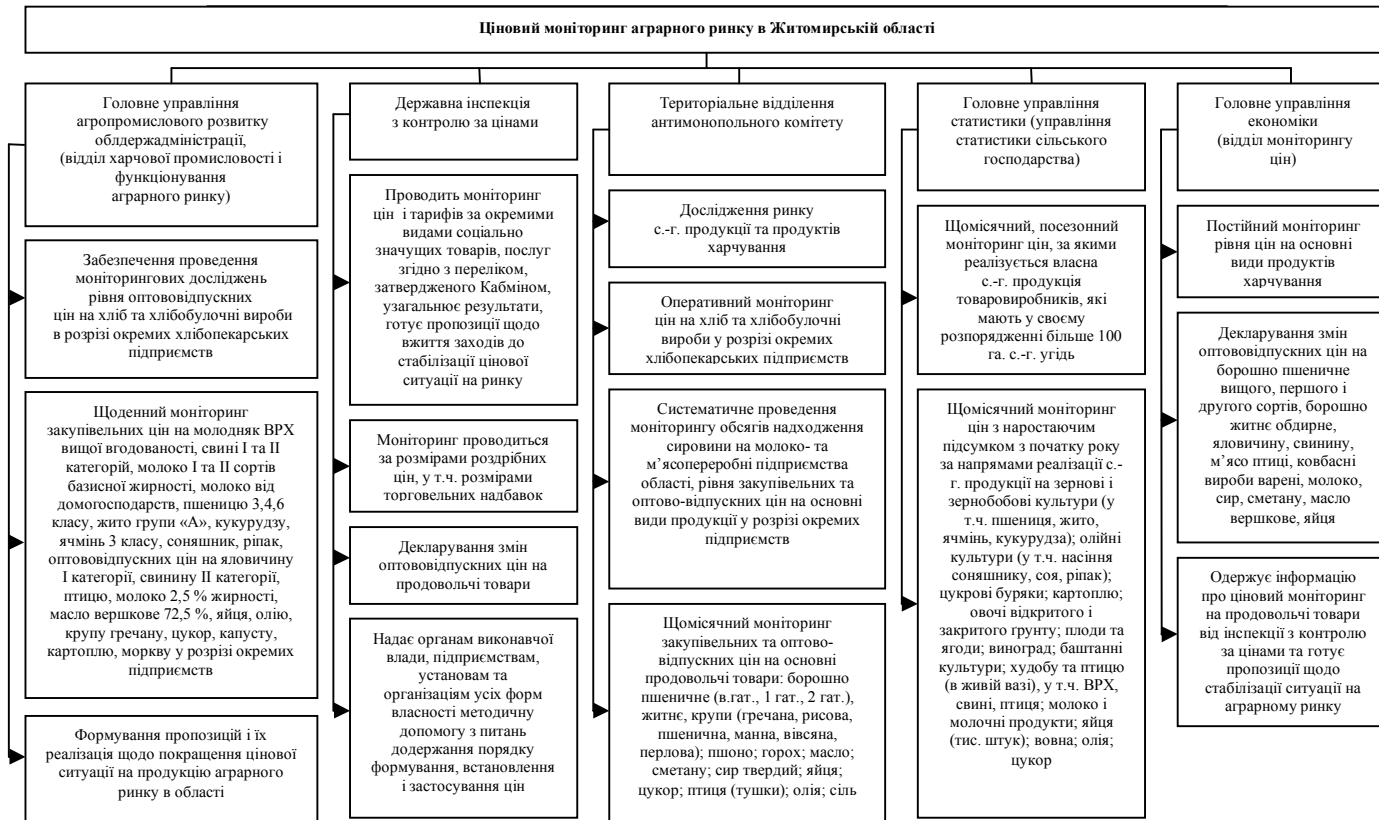

Рис. 2. Основні організації, які здійснюють ціновий моніторинг аграрного ринку в Житомирській області
Джерело: власні дослідження.

На основі даних цінового моніторингу, який проводиться Головним управлінням агропромислового розвитку Житомирської облдержадміністрації, і з метою визначення необхідності його проведення здійснено аналіз середньорічного рівня закупівельних цін на молоко від сільськогосподарських підприємств Житомирської області у 2010 р. Проведений аналіз свідчить про те, що найвища середньорічна закупівельна ціна на молоко спостерігається у Ружинському та Попільнянському районах і складає 3,5 грн/кг. Найнижча середньорічна ціна спостерігається у Володарська-Волинському районі і становить 2,3 грн/кг. З метою визначення розбіжностей у ціні на молоко у розрізі районів Житомирської області інформацію відображено у відсотках (рис. 3).

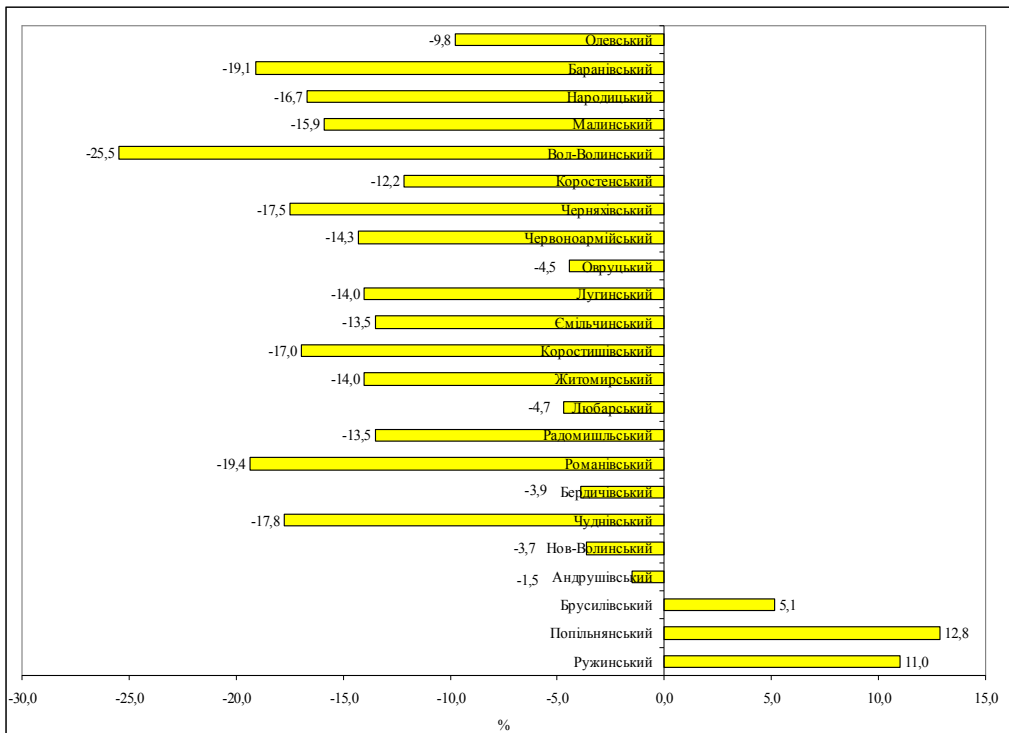

Рис.3. Коливання середньорічного рівня закупівельних цін на молоко від с.-г. підприємств у Житомирській області у 2010 р., %

Джерело: Розраховано за даними відділу харчової промисловості головного управління агропромислового розвитку

На основі аналізу середньорічних закупівельних цін на молоко від сільськогосподарських підприємств у Житомирській області в 2010 р. встановлено, що значний розмах цін спостерігається в межах однієї області на продукцію з високим ступенем однорідності. Відхилення від середньорічної ціни по області зафіксовано в межах +12,8 % у Попільнянському районі, до -25,5 % – у Володарсько-Волинському. До основних причин такого розмаху цін можна віднести розміщення сільськогосподарських підприємств, надій на одну корову, витрати кормів та ін.

Проведений аналіз обумовлює необхідність проведення в межах області та України, у цілому, цінового моніторингу на основні соціально значимі види продукції. Широкий доступ виробників сільськогосподарської продукції до оперативної цінової інформації дозволить здійснювати постійний контроль за цінами та приймати виважені управлінські рішення, побудовані на достовірній інформації.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Виходячи з результатів проведених досліджень, можна зробити висновок, що на сучасному етапі розвитку інформаційно-консультативної інфраструктури служби цінового моніторингу в Житомирській області повинні виступати головним інструментом надання оперативної, точної та неупередженої інформації, які ставлять перед собою завдання об'єктивного відображення ситуації на ринку.

Разом з тим, особливість діяльності служб цінового моніторингу наразі полягає у вирішенні не лише цих проблем. У першу чергу, мова йде про створення повноцінної системи, яка б дозволяла товаровиробнику в будь-який момент отримати об'єктивну ситуацію на ринку. На сучасному етапі розвитку системи цінового моніторингу потрібно трансформувати теоретичні і практичні аспекти минулого для покращення діяльності існуючої системи в державі.

Перспективи подальших досліджень полягають у вирішенні питань розвитку служб цінового моніторингу як системи оперативного надання інформації сільськогосподарському товаровиробникові і населенню, підвищенні рівня доступу агентів ринку до цінової інформації на основі створення єдиної прозорої системи.

Література

-
1. Алейнікова О.В. Необхідність удосконалення системи цінового моніторингу державою агропродовольчого сектора України / О. В. Алейнікова // Економіка та держава. – 2010. – № 12. – С. 100–103.
 2. Доценко Л.В. Попит на консалтингові послуги сільськогосподарських радничих служб / Л.В. Доценко // Економіка АПК. – 2004. - №7. – С. 31–34.

3. Кобута І. Ціновий моніторинг аграрного ринку України: проект «Аграрна політика для людського розвитку» / І. Кобута. – К.:2005. – 23с.
 4. Кропивко М.Ф. Інформаційна система як фактор забезпечення життєдіяльності сільськогосподарських товаровиробників в ринкових умовах / М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 1999. – № 1. – С. 124–128.
 5. Сидоренко О. Дорадництво – ефективний інструмент упровадження державної аграрної політики / О. Сидоренко // Пропозиція. – 2009. – №1. – С. 20–21.
 6. Юрчишин В.В. Аграрна реформа і розв’язання невідкладних проблем кадрової політики / В.В. Юрчишин, О.М. Бородіна // Економіка АПК. – 1995. – № 8. – С. 63–68.
 7. Юрчишин В.В. Деякі методологічні засади кадрового забезпечення управління сільськогосподарськими підприємствами / В.В. Юрчишин, О.М. Бородіна // Економіка АПК. – 1995. – № 8. – С. 48–56.
 8. Мороз О.О. Інституціональна система аграрної економіки України. монографія. – Вінниця: УНІВЕРСУМ – Вінниця, 2006. – 438 с.
 9. Посібник для сільськогосподарських дорадників / [В. Баранська, З.Бістрам, М. Гренда та ін.]; пер. з пол. Б. Маєр. – Старе Поле 2005. – 325 с.
- Формування та функціонування ринку агропромислової продукції: практ. посіб. / за ред. П.Т. Саблука. – К.: ІАЕ, 2000. – 555 с.
-
-